

ВПРОВАДЖЕННЯ АРТ-ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДІВ У ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті розглядаються використання арт-педагогічних і музикотерапевтичних засобів у роботі з різними категоріями дітей як необхідна галузь знань для сучасної підготовки майбутніх вчителів музики.

Ключові слова: різні категорії дітей, арт-педагогіка, музикотерапія.

В статье рассматривается использование арт-педагогических и музикотерапевтических средств в работе с различными категориями детей как необходимая область знаний для современной подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: различные категории детей, арт-педагогика, музыка-терапия.

The usage of art-pedagogical and musical-therapy means in work with children of different categories are under the author's consideration in this article. These means are considered as a necessary branch of knowledge for up-today training of music teachers.

Key words: children of different categories, art pedagogy, music therapy.

Удосконалення вищої освітньої системи вимагає глибокого осмислення, аналізу та синтезу сучасної загальнопедагогічної та спеціальної педагогічної науки, критичного переосмислення накопиченого досвіду і детального ознайомлення з сучасними новітніми технологіями цього напрямку. У цьому процесі важливо визначити, що повинно бути змінено й оновлено під впливом нових тенденцій та процесів, враховані об'єктивні та суб'єктивні фактори ефективної підготовки педагогічних кадрів вищої школи, отриманні якісних знань пов'язаних не тільки з мистецькою педагогікою, а і з специфікою сприймання й навчання дітей з особливими потребами, арт-педагогікою і корекційною педагогікою. Важливу роль у реалізації цих завдань слід надавати рейтинговій системі контролю та оцінювання якості знань, умінь та навичок майбутніх фахівців мистецьких дисциплін, що працюватимуть з різними категоріями дітей.

Одним з основних завдань введення рейтингової системи в організацію та управління навчально-виховним процесом є активізація самостійної пошуково-творчої роботи студентів. Ця форма роботи допомагає набувати та поглиблювати комплекс знань необхідних для роботи з дітьми з певними психофізичними вадами, краще сприймати навчальну інформацію з різних спеціальних предметів (спеціальної педагогіки і психології,

медицини, арт-терапії, музикотерапії тощо) та фахових дисциплін, ефективно розвиває інтелектуальні можливості, розумові здібності студентів, виступає як засіб творчого саморозвитку особистості, коректування основ їх фахової майстерності.

Необхідною умовою фахової майстерності майбутнього вчителя взагалі і вчителя музики зокрема є його гуманістична позиція, як визначення вчителем безумовної цінності людської особистості. *Гуманістична позиція* знаходить своє вираження в таких особливостях поведінки вчителя, а саме: довіра вчителя до учнів, співпраця з ними; оптимістичне ставлення до учнів як до суб'єктів, які наділені потенціями до інтенсивного розвитку й самореалізації; урахування індивідуально-типологічних особливостей школярів; інтерес як до особистості школяра, так і до власної особистості; розуміння того, що дитячий вік сприятливий для розвитку творчого мислення; підтримка вчителем індивідуального розвитку дитини; надання учням необхідного простору для свободи творчості, прийняття самостійних рішень.

Гуманістична спрямованість орієнтує процес педагогічної взаємодії у визначенні навчальних завдань та засобів продуктивного спілкування з учнями за умови, перш за все, їх нормального психофізичного стану і створення сприятливого навчального мікроклімату, де дитина може роз-

крити свої потенційні творчі здібності, проявити себе з найкращої сторони.

Стійка педагогічна спрямованість вчителя – це постійна зацікавленість у тому, щоб оволодіти всіма засобами фахової майстерності майбутнього вчителя музики. Але спрямованість особистості фахівця високого рівня повинна бути щільно пов'язана з такими її морально-психологічними рисами, як делікатність і толерантність (у даному випадку – терпимість чужих проявів негативної поведінки) котра проявляється в «тонкому розумінні внутрішнього світу й психіки інших людей» й споріднена тактовності, повазі до людської гідності, адже делікатність є свідченням високої внутрішньої культури особистості [1, с. 117]. Тому в цьому процесі майбутньому вчителю музики необхідно шукати нові технології оптимізації навчання.

У цьому контексті доцільно розглянути і дуже важливий аспект підготовки майбутніх учителів музики, пов'язаний з контингентом учнів, з якого складається учнівська аудиторія і який потребує особливої уваги і запровадження в навчальний процес арт-педагогічних методів. Сучасні дослідження в галузі педіатрії, дитячої психіатрії, спеціальної педагогіки, педагогічної психології допомогли визначити швидко зростаючу динаміку низки дитячих захворювань (особливо неврологічного і психічного характеру), з якою діти потрапляють у масові загальноосвітні школи. Ці хвороби стають причиною порушення не тільки їх поведінки та аномалій особистісного розвитку, а й дезорганізують увесь клас, провокуючи негативну поведінку інших учнів, нормалізацію протікання навчального процесу. Ситуативні або довготривалі порушення поведінки, неадекватні поведінкові реакції можуть переходити в стійкі форми аномальної поведінки. До негативних особистісних реакцій у дитячому і підлітковому віці переважно належать реакції протесту (активні і пасивні), емансипації, бажання займати лідируючу позицію і керувати ситуацією, важковихованість тощо. Тому вчителі, особливо молодших класів, повинні бути озброєні такими гуманними (арт-педагогічними) методами впливу на учнів, які дадуть змогу відновити неадекватну поведінку «призвідників» безладу в класі і нормалізувати навчальний процес.

Для того, щоб знати, які саме арт-педагогічні методи потрібно використовувати на уроці музики, вчителю необхідно знайомитися з індивідуальними медичними картками учнів, у яких зафіксована основна діагностика захворювань дитини і психологічні особливості її нервової системи.

Як відомо, існують два основних варіанти арт-педагогічної, як і арт-терапевтичної, роботи з дітьми і підлітками – індивідуальної і групової. Кожна з них має свої різновиди та особливості.

Метою даної статті є ознайомлення студентів з основними формами групової арт-педагогічної психотерапії. Групові форми і методи арт-терапевтичної роботи, що використовуються в освітніх закладах для дітей і підлітків, враховують разом з терапевтичними і немедикаментозні засоби впливу, спрямовані на максимальне виконання завдань педагогічного напрямку. Тому доцільніше називати їх як арт-педагогічні засоби впливу. І все ж таки вона належить до лікувально-корекційних методів впливу, оскільки однією з її цілей є певні зміни психофізичного стану і соціально поведінкових дій учасників групової форми арт-педагогічної роботи. На відміну від індивідуальних форм арт-педагогічної роботи, які зорієнтовані на вирішення індивідуальних поведінкових проблем, за допомогою впливу на механізми і причини відхилень у поведінці певної дитини і підлітка, групові форми арт-педагогічної роботи теж не пов'язані безпосередньо з «лікуванням» у чистому (медичному) вигляді, але враховують більш узагальнюючі, щадячі методи впливу, що позитивно впливають на учнівську аудиторію [5, с. 28].

Відносно нашої проблеми, до арт-педагогічних методів ми відносимо ті, що сприймаються переважно зоровим і слуховим аналізаторами і можуть використовуватись у педагогічній практиці. Найбільш доцільно на уроках музики використовувати як пропедевтичний етап відновлення гарного настрою і нормалізації психофізичного стану учнів ті арт-педагогічні методи, що пов'язані з роботою слухового аналізатора. До арт-терапії – «терапії мистецтвом» відноситься і музикотерапія, що використовує музику в якості психотерапевтичного методу.

У зв'язку з визначенням поняття «музикотерапія», Zlatica Matejova, посилаючись на дослідження K. Josef, вказує на той факт, «... що виховання за допомогою музики і для музики належить до педагогіки. Тому поняття «музичне виховання» і «музична терапія» неможливо строго розмежовувати, хоча їх полярність характеризується значними розбіжностями. K. Josef далі вказує, пише вона, що хоча такі психіатри, як I.H. Schultz, A. Pontvik, H.R. Teirich, і використовують музичну терапію в лікувальній практиці, при лікувально-педагогічному застосуванні цього методу на перший план все-таки виступає виховання з паралельним використанням терапевтичних засобів музики [3, с. 53]».

Сутність нашого розуміння цього процесу полягає в тому, що ми вважаємо музичну терапію, що використовується в педагогічній практиці, як відновлюючо-нормалізуючі засоби музичного впливу на психічний стан дитини.

З метою нормалізації психофізичного стану певного класу використовуються такі властивості

музичного мистецтва, які ненав'язливо пронизують глибини психіки, за допомогою специфічного впливу основних першоелементів музики: ритму, мелодії, гармонії і встановлюють невербальний емоційний контакт з об'єктами впливу (дітьми). За допомогою вищезазначених основних елементів та інших засобів музичної виразності, утворюється унікальна система дуже діючих стимулів, які можуть цілеспрямовано впливати в необхідному напрямку на аномальні відхилення психічного і соматичного стану дитини.

Під час використання музикотерапевтичних методів психічної і соматичної релаксації, дитина не повинна зосереджувати свою увагу на змісті, художніх образах чи формі музичного твору, а пасивно сприймати її як звуковий фон, «звукове поле», яке допомагає процесу розслаблення. Головним критерієм відбору творів для музичної релаксації є її заспокійливий, пом'якшувачий, гармонізуючий вплив на дитину. «Психічна й соматична релаксація (розслаблення) за допомогою музики (музична релаксація) є формою пасивного рецептивного сприйняття музики, спрямованого на глибоку релаксацію індивіда із психічним, соматичним або іншим відхиленням. ... За допомогою спеціальних засобів і процесів цілеспрямовано й систематично викликається стан психічного й соматичного розслаблення. Цей стан повинен виключати негативні впливи й повернути порушену мускульну й нервову функцію до нормального стану» (O. Brankel) [3, с. 76].

Найбільш сприятливими для розслаблення і релаксаційного впливу на дитину вважаються музичні твори стилю бароко і класицизму, стильові особливості яких характеризуються ритмічною чіткістю і розміреністю, що природно здійснюють заспокійливий музично-звуковий вплив на дітей, що її сприймають. Під час сприймання творів релаксаційного впливу, дитина починає відчувати внутрішній спокій, гармонічної злагоженості в роботі усіх функцій організму [3, с. 77].

Для психічної та соматичної релаксації на початку уроку використовуються фрагменти таких музичних творів (тривалість слухання 5-7 хвилин) [3, с. 77]:

- Й.С. Бах, Бранденбургський концерт № 1, фа мажор (Adagio);

- Й.С. Бах, Бранденбургський концерт № 4, соль мажор, II частина (Andantino);
- Й.С. Бах, Бранденбургський концерт № 5, ре мажор (Affetuoso);
- Й.С. Бах, Бранденбургський концерт № 6, сі мажор (Adagio ma non troppo);
- Й.С. Бах, Концерт для двох скрипок ре мінор, II частина;
- Й.С. Бах, Концерт для клавесина з оркестром ре мінор, II частина (Adagio);
- А. Вівальді, Концерт до мінор для флейти з оркестром (Largo);
- А. Вівальді «Пори року», частини «Літо» і «Зима»;
- Б. Галуппі, № 2, соль мажор (Andante 1, 2);
- Г.Ф. Гендель, Кончерто грассо ля мінор № 6, III частина (Musette, Larghetto);
- Г.Ф. Гендель, Кончерто грассо ля мажор № 11 (Larghetto a staccato);
- В.А. Моцарт, Дивертисмент № 7, частина II;
- В.А. Моцарт, Симфонія № 43 до мажор (Andante di molto);
- Ф. Дворжак, Симфонія № 8, соль мажор, II частина (Adagio) та баг. ін.

Заспокійливий вплив здійснює перш за все спокійне протікання ритму в повільному або помірному темпі, його регулярність і точність, приємно урівноважуючи психологічний стан мелодична і гармонічна лінія [3, с. 77].

Для підготовки студентів музично-педагогічних факультетів до цього виду діяльності необхідне спеціальне навчання. З метою ознайомлення студентів з роботою даного напрямку нами був введений великий розділ «Арт-педагогічні методи впливу на учнівську аудиторію» в спеціальний навчальний курс «Основи фахової майстерності викладачів мистецьких дисциплін», у якому розглядалися найбільш поширені в педагогічній практиці конфліктні ситуації і можливості їх розв'язання шляхом моделювання і використання різних видів арт-педагогічних і музикотерапевтичних методів впливу. Озброєння майбутніх вчителів музики знаннями даного напрямку збагатить їх педагогічний досвід цікавими технологіями управління навчально-виховним процесом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочкарёв Л.П. Психология музыкальной деятельности. – ИП РАН, 1997. – 351 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. – СПб.: «Речь»; «ТЦ Сфера», 2001. – 400 с.: ил.
3. Matejova Zlatica, Silvester Masura. Muzikoterapia pri zajakavosti. – Bratislava: Slovenske Pedagogicke Nakladatel'stvo, 1980. – 302 s.
4. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. – СПб.: «Речь», 2003. – 256 с.
5. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.

6. Рогов Е.И. Использование музыкальных средств в целях реабилитации школьников // Настольная книга практического психолога в образовании. – М.: ВЛАДОС, 1996. – С. 509-518.

Рецензенти: к.пед.н., професор Болгарський А.Г.,
к.пед.н., доцент Гризоглазова Т.І.

© Козир А.В., 2009

Стаття надійшла до редакції 23.04.2009 р.